

Petar Džadžić nije ime iz anonimne, sive povokre kritičara koji u našoj književnoj republici traju „dan i komad“, čije reči tonu u pomršini zaborava čim se siegne žagor od prvih utisaka od novina i časopisa u kojima su štampane. Kritičar koji je u vreme kad se veći broj naših kritičara bio povukao u ugodna skloništa katedri, krunnih činikurnih zvanja i zavetrina, do kraja je ostao na areni, tražio u svakodnevnom nanosu knjige „Ljuščice zlata“ i tom upornom stame- nom radljivošću izneo jednu lepu kritičarsku ostvarenost, nezavisan duh i sud, sigurnost u odabiranju vrednosti i eleganciju ličnog stila u kazivanju sudova i utisaka o delima.

Svi oni brojni čitaoci NIN-a ili Politike mogli su na tim povremenim gozbanama da zapaze u kratkim Džadžićevim prikazima knjiga pouzdane poteze jednog okretnog pera, zrelost oporbanog sudi- je koji tim perom upravlja, potpuno odsustvo književne politike u lošem smislu reči, i stalno budna svest o tome da kritičar na svakom primerku suđenja polaže iznova i istovremeno, brojne ispite iz estetike, etike, sociologije, senzibiliteta — iz svega čime

tom svetu jedini „nadležan“ sudija: misao koja razume, koja niče iz saživljavanja, ne iz znanja književnih teorija i filozofema.

Takva kritika, ako je i njen predmet brujna, mnogolika, raznovrsna duhovna radionica, diže se na visine centralnih pojava jednog doba i piše svojim rukopisom ne jednu osobinu toga doba. Ali kad jednom literaturom dominira prosek, kad se u njoj tek na jednom rasponu desetinje može da zapazi svetlija tačka u vidu dela koje zgrušava neke od bitnih problema toga doba samo retko vidovitim kritičarima može da izmakne sudbini sekretara, registratora toga proseka. Neke od tih uslovnosti ponela je nužno i Džadžićeva knjiga. U tome smislu, ona je više reprezentativna nego originalna, više informiške nego što inspiriške i ako bi se dopustio luksuz jedne nepravedne zaoštrnosti, ona više svedoči o vremenu u kojem je napisana nego li o piscu koji je napisao.

Igrač na žici između umetnosti i nauke, kako srećno definiše Sveta Lukić kritičar, sudija i kad ne donosi presude, postaje učesnik i kad možda subjektivno ne želi da učestvuje u gradnji bilo koje vrste poredaka, ili bespore-

vodima i to im daje odsjaj intelektualne vredine, gospodstvene rafinerije misli ali buduć „mirno pripovedanje o onom što se zbil- lo“ te kritike, nužno, često ostaju na nivou mlake elegantne konstatacije, lišene opasnosti ali i sočnosti zaoštrnosti. Džadžić i sa očiglednim smislom za zaoštrn, duhovit izraz, neće da rizikuje duhovitost, ili ostaje u krugu privatne duhovitosti, i kad nema opasnosti po dostojanstvo suda koji izriče, ne pušta bičeve aforizama, zgrušane, koncizne misli u pogotka. Nepredakno se ima utisak da on svoje misli gleda malo iskosa, sa uzvisine relativ- noste, čak sa izvesnom dozom su- periornosti prema svakoj patetič- noj magli ili razbarušenom su- denju, sa uverenjem da je elasti- čna opštost suda otpornija pro- laznosti nego precizna i nedvo- smisljena presuda“. Retko kad rezu u njegovim redovima oni zgrušani sudovi skerličevskog ti- pa od kojih bride obrazi onome koji ih čita i retko razbokori šumom gustih, nabreklih epiteta za pisce prema kojima oseća prevagu ličnih simpatija.

Ono što treba reći definitivno u prilog ovoj kritici jeste: Džadžić poseduje pokretljivu misao,

kritika mere i interpretacije

miroslav egerić

ga, u ljudskom dejstvu, delo obavezuje.

U ovoj knjizi kritika sa maksimalno preciznim naslovom („Iz dana u dan“) kritičar ne piše ni *Moje simpatije* niti *Moje antipatije*. Otuda u njoj toliko rasprilje- ne brižljivosti za svako zrno kva- liteta, doza nepotkupljive bud- nosti za bitno u estetskom dopri- nosu i otvorenost za svaku ma- koliko tanušnu žicu poezije i vre- dnosti, ma sa koje strane oni do- lazili, jedno stalno podrazumeva- nje da sekte i književne partije prolaze a da sudovi ostaju, da je- dan osećan, „apsolutan“ sud ne pravda ni klima, ni sistem veza i odnosa jednog trenutka književ- ne stvarnosti nego sistem argu- mentacije, sila misli i emocije složene u kritiku jedne knjige. Po toj svojoj neopornoj objek- tivnosti, elastičnosti u dobrom značenju reči, po podignutom tra- ganju za vrednostima, ova knji- ga, bez opreznih rezervi, pred- stavlja jednu minijaturnu pano- ramu jednog razdoblja našeg književnog razvika i zato sva za- oštrenija pitanja upućena prirodi kritike koju prezentuje sobom, podrazumevaju taj stvarni i le- pi značaj koji knjiga svojom po- javom neoporno ima.

Kakve je prirode kritika koju Džadžić, u primeni na konkretnoj književnoj materiji, neguje, kak- kav je njegov unutarnji kritičar- ski profil, ima li u njegovim kri- tikama one dragocene moći kritič- ara koju su toliko odlični kri- tičari posedovali i sposobnosti da shvata i prestvori, da odjekne i nastavi taj odjek u drugima, žel- jim da čuju o sudbini knjiga i pi- saca?

Džadžić neguje kritiku „maks- imalne prijemčivosti“, prema nje- mu bliskom Bodlerovom zahtevu da se kritikom mora stvarati „sa stanovišta koje otvara najviše vi- dika“, on zna da su mnoge slav- ljene teorije i teoreme pokopane, da su gotovo svi osećni i apso- lutni sudovi pali i rado navodi onu rečenicu jednog kritičara: da su svi veliki kritičari prošlosti i- mali „jednu zajedničku osobinu: nisu bili u pravu“. Već su izan- dali primeri sa Sent-Bevom koji nije shvatio Balzaka i Skerlića koji je sahranjivao Disa iz ne- razumevanja, a da su ipak oboji- ca veliki kritičari i Džadžić, iako svestan ograničenja svakog kri- tičara nastoji da se barem pribli- ži jednom idealu kritičara koji o- knjigama ne bi sudio kao o do- kaznom materijalu protiv pisaca, što u našim domaćim okolnosti- ma i uslovnostima književne kli- me nije redak slučaj. Ta, rekao bih, sveta kritička skepsa prema svim definitivnim sudovima do- nela je njegovu kritičku osobinu lepe smišljivosti o kojoj je već bi- lo reči, jedno, unutar tekstova u- zidano, uverenje je sa svet emo- cija, misli, afekata, hitnut jednom organizovanom strukturuom ne može da sabije u makoliko pro- strane kalupe teorema, da je u

daka, u svetu književnosti. Već samim činom izbora pisaca i knji- ga o kojima raspravlja on otkri- va i svoje pravo lice, svoju stvar- nu prirodu, što ne znači, što naj- manje znači gubljenje u svetu u koji uranja njegovo kritičko ču- lo, njegova senzibilna aparatura, ono što on sobom predstavlja i znači.

U kritičaru, u jednom strogom smislu potvrđivanja određenog i- deala lepote, uvek govori: ne, čak i kad sudovi o vrednostima izostanu; on i kad traga za ču- venim „ljuščicama zlata“, o kojima je pisao Didro, govori uvek o jed- noj boji zlata, crno zlato umaralo je Skerlića davalo sudesne pod- stacije Matosu, bilo predmet pre- zira za jedne, ushićenja za dru- ge, i zato misao o kritičaru koji bi bio neka vrsta boga, postojao kao sinteza strasti, temperamenta i hladne svetlosti razuma, sve vi- še prepušta mesto „podebi rada“, razuđenim deonicama na kojima pojedini kritičari daju svoje mere moći, individualnosti i talenta. Džadžićeva je deonica: „kritika kao mirno pripovedanje onoga što se dogodilo“. To je kritika ko- ja neguje meru, uživa u interpre- taciji, otporna prema glomaznom i zbarušenom vizionarstvu, ali lišena nekih od kvaliteta koje brani jedno ostrašćeno uverenje, negovana borilačka strast. Stiče se utisak kao da previda, da za- boravlja da je u svetu kritike bi- lo objektivnijih kritičara od Sent- Beva, raznolikijih od Brinjera, difuznijih od Skerlića i Nedića ali se do njihove tvoračke stra- sti, do one tipične čistote i za- oštrenosti vizije niko od tih o- srednjih objektivaca nije vinuo. Otuda su ovi drugi objektivni sa- mo u jednom suženom prostran- stvu i smislu te reči, ovi drugi moćna snaga književnog raz- vika. Pravi kritičar, onaj koji izražava izvesno istorijsko opte- rećenje jednom vizijom književ- nog razvika, koji je instrument izraza te vizije, podrazumeva je- dnu osobenu vrstu „nepravde“ prema piscima koja u suštini nije nepravda nego bitka drejni senzibilnih priroda u kojoj osta- je kao pobednik ona priroda koja je dublje zahvatila iz izvora od- ređenih ljudskih nastojanja, stra- sti, ideja, akcija. Kritika je agon, plodna utakmica sa umetnikom, ogledalo ali i uzor, prijemnik ali i izvor energije.

Džadžićeva kritika je primer mirnog „ogledanja“ pisca u kri- tičaru, ali ne i preobražavanja ili, tačnije, jedne neumitne, nenasil- ne zaraze pisca i čitalaca tom kri- tikom. Nema pisca ili čitaoca koji u vreme Skerlića nije želeo da sam bude Skerlić! To bi se teško moglo da ponovi za dejstvo Džadžićeve kritike. One su lišene opakih polemčkih mirisa, agre- sivne nedovoljnosti učiteljskog mentaliteta, nemaju ničeg mizo- neističkog, pedantskog, to nije „suha kritičarska proza“ kako je pisao Nedić o kritičaskim proiz-

sposobnost brzog i spretnog po- meranja sopstvenih instrumenata sa jedne tačke dela na drugu, gipkost u analizi koja uverava o unutrašnjem posmatranju dela, koje ne dozvoljava nepokretan trapaz tretman knjiga i pisaca, veću privrženost sopstvenim knji- ževnim teorijama nego kolonje života u jednom organizmu koji predstavlja delo. U Džadžićevim kritikama uvek je prisutna tež- nja, htenje, da sam, ponovo do- do potvrde kvaliteta. I kad govori o knjigama koje su davno na- šle svoje tumače i kad piše o sa- svim novim pojavama, istražuje pod korektivnim uglovima, ideja ili promena u senzibilitetu spor- ne, globalno bitne momente, ide- na metodički tok misli, ne voli doiranje, utvrđuje razlike izme- du onoga što je juče bilo pravilo, svešten osnov za prijem umet- nosti i onoga što danas oblikuje senzibilitet jednog kritičara. Ta- ke su kritike: prikaz *Na rubu pameti*, esej o poeziji Branka Miljkovića, članak o *Crvenom petlu* Miodraga Bulatovića, *Lirski roman*, *lirski junak*, ili *taj porok* mišljenja.

Sa više smisla da razume i o- ceniti nečujni hod ideja u jednom delu, proslavljavanje intelekta, ok- virmi vidokrug, ili ono što se bez- dušno i opšteno naziva pišćevim „pogledom na život“, sa izraziti- om naklonošću za ličnosti stame- ne intelektualne organizacije i za dela „sa vertikalama“, shvaćenim kao poruke uzidane i izraz pisca, kritičar je i u rezultatu bio jači tamo gde konfuzna ili suviše slo- žena bogatstva afekativnih priroda nisu mutila njegov vedar intelek- tualni pogled. Otuda je i logičniji i nosiviji u izrazu, u zaoštrnosti slika u kritikama o Miroslavu Krležu, Ivu Andriću, Milanu Bog- danoviću, našem recimo o Rastku Petroviću, Božidaru Sujici ili Dra- ganu Kolundžiji.

Ima u ovoj knjizi i nekoliko polemičkih osvrtu a odeljku *Po- vodi* o kojima je već jedan deo naše „brižljive“ novinske kritike rekao ošedno negativno mišlje- nje. To su delom polemike na re- laciji odraz-izraz, moral-literat- ura i njihovo ogledalo u tesnogru- dim i maloga registra pisama. Mislim da pisac tih polemika ne- ma niti će imati potrebe da se stidi tih svojih napisa, tim pre što prigovori njima dolaze naj- češće sa strane kojom se oni bave i što ni jedan sud ili argument koji je tamo upotrebljen nije iz druge ruke, iz zlog arsenala naše književne rotarnice. To što se naši književnici, čak i u retro- spektivi od deset godina, ne žele da vide u svojim stvarnim dimen- zijama, i što od kritičarskog pro- cessa grade proces kritički, ne po- tvrđuje ništa drugo nego to da su oni dragi sebe samima i da tu ljubav žele da prošire i na bližnje.

Petar Džadžić: *Iz dana u dan*, Progres, N. Sad, 1963.